

## KAMUSAL ALAN ve EKONOMİK YAŞAMA KATILIMA İLİŞKİN KÜLTÜREL TANIMLAMALAR ÜZERİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER

**Gül Aktaş**

Pamukkale Üniversitesi

Öğretim Görevlisi (Dr.)

E-posta: gaktas@pau.edu.tr

### Özet

*Çalışma, iki temel amaç üzerinde odaklanmaktadır. Bunlardan birincisi, sosyalizasyon çağında olan 13-18 yaş aralığındaki genç kızların kamusal ve ekonomik yaşama katılımları üzerinde etkili olan ailenin ve yaşanılan bölgenin (kır-kent) kültürel tanımlamalarını incelemektir. İkincisi ise bu kültürel tanımlamalar bağlamında genç kızların karar mekanizmalarına ve ekonomik yaşama katılımına ilişkin beklentileri ve yaşamdan memnuniyet durumlarını onların bakış açısıyla betimlemeye çalışmaktır.*

*Bu amaç doğrultusunda çalışmada nitel araştırmada kullanılan derinlemesine görüşme tekniğinden yararlanılmıştır.*

*Araştırma sonucunda kır-kent farketmeksizin genç kızların geleneksel rollere göre yetiştirilerek ev kadınlığının özenilecek ve evlilik için gerekli koşullardan biri olarak sunulması, genç kızların kadına ilişkin yeni bir tanımlama yapmalarına sebep olmaktadır.*

**Anahtar Kelimeler:** Kamusal alan, ekonomik yaşam ve kültürel tanımlamalar

**Alan Tanımı:** Toplumsal Cinsiyet (Sosyoloji)

### FACTORS INFLUENTIAL ON CULTURAL DESCRIPTIONS CONCERNING PARTICIPATION IN PUBLIC SPHERE AND ECONOMIC LIFE

#### Abstract

*The study focuses on two major purposes. The first is to analyse cultural descriptions of the settled region (country-city) and of the family who is influential on public and economic life participation of young girls, between the ages of 13-18, who are in the age of socialization. In the context of these cultural descriptions, the second purpose is to describe expectations of young girls*

*concerning participation in decision-mechanisms and economic life and their contentedness through their perspectives.*

*In accordance with this purpose, study has benefited from the depth-interview technique used in qualitative researches.*

*As the result of the research, disregarding country-city difference, the fact that young girls are brought up according to traditional roles and presentation of housewifery as something to be envied and as one of the required conditions for marriage lead young girls to come up with a new definition concerning woman.*

**Keywords:** *Public sphere, economic life and cultural descriptions*

**JEL Code:** Economic Sociology

## 1. GİRİŞ

On dokuzuncu yüzyılda hanehalkı gelişiminin araştırılması sırasında rastlanan en çarpıcı olgular, hanenin kamusal kaygılardan kopuşu ve son derece özel bir dünyaya geçişi ile ev hayatının özenle düzenlenmesidir. Evin, dünyanın pisliklerinden uzak, masum ve temiz bir yer olarak tasarlanması erkeklerin “dış” dünyaya açılırken kadın ve çocukları bu temiz yerde bırakmaları, içinde yaşadığımız kültürün en belirleyici ve güçlü örüntülerinden biri, belki de birincisidir (Bora,2010:59).

Kadınların gerçek deneyimleri ne olursa olsun, herşeyden önce bir “ev hanımı” olarak tasarlanmaları, bu tipin bir “ideal” olarak güç kazanması, her sınıftan kadının öznelliğinin kurulmasında son derece önemli bir etken olmuştur. (Bora, 2010:60). Böyle bir kültürel örüntüyle şekillenen kamusal ve özel alan kız çocuklarının eğitimi daha yaşamlarının ilk yıllarından başlayarak kadınlık/annelik rolüne yönlendirmekte ve örgün eğitimden, meslek edinmeden vazgeçmek zorunda bırakılmakta, bu durum ileride yaşayacağı yoksulluğu daha da derinleştirmektedir.

Bu bağlamda çalışma iki temel amaç üzerinde odaklanmaktadır. Bunlardan birincisi sosyalizasyon çağındaki genç kızlara ilişkin aile ve sosyal çevrenin kültürel tanımlamaları geleneksel ve modern doku üzerinde nasıl şekillenmektedir. İkincisi ise bu kültürel tanımlamalar karşısında genç kızlar kendi yaşam alanlarına ait konularda (eğitim, meslek edinme, sosyal güvence, kararlara katılım, serbest zaman faaliyetlerine ilişkin tercihleri) ne tür beklentiler ve kaygılar taşımaktadır.

## 1.1. Kültürel Tanımlamaların Toplumsal İnşası

Sosyolojik perspektiften bakıldığında genç kızlara ilişkin kültürel tanımlamaların odağında toplumsal olarak inşa edilmiş sosyalizasyon süreçleri bulunmaktadır. Toplumun değerlerini ve normlarını sosyalizasyon süreci içinde fertlere aktararak davranışların uyumlu olmasında ilk olarak aile önemli bir yere sahiptir. Toplumun her yeni neslin yeterli bir şekilde sosyalleşmesinde ailelere ihtiyacı olduğunu belirten Straus, kültürel yapıda hakim değer ve normların aile tarafından gençlere aktarıldığını vurgulamıştır (Burcu,2007:187).

Ailenin geleneksel veya modern sosyo-kültürel yapı içindeki konumlanması kültürel tanımlamaları derinden etkilemektedir. Dolayısıyla toplumsal değişimin dinamikleri, toplumun bireyi tanımlama biçimini, bireyin kendisine ilişkin algısını, kendini tanımlama biçimlerini ve buna bağlı olarak bireyin kendini toplumsal ilişkiler içinde nasıl konumlandırması gerektiğini de yeniden ve sürekli olarak üretmektedir.

Cinsiyete dayalı toplumsal ve aile içi işbölümü kadının/genç kızların özellikle kamusal ve ekonomik yaşamdaki hareket alanını daraltmıştır. Kadının/genç kızların kamusal ve ekonomik alana çıkışını engelleyen en önemli faktör, kamusal ve özel ayırımına göre dizayn edilen modern kentlerdir. Ekonomik ve sosyal aktiviteler olan eğitim, ticaret, üretim gibi etkinliklerin hepsi aileden koparılmış ve aileye uzak yerlerde kurumuşlardır. Modern şehirlerin planlamasıysa kadınların bunlara ulaşmasına müsaade etmemektedir. Dolayısıyla kentler büyüdükçe ev- iş yeri arasındaki mesafe uzamakta; çevre, sağlık ve güvenlik sorunları ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle kadınlar ancak belli saatlerde sokağa çıkmakla sınırlandırılmaktadır (Çaha,1996:169).

## 2. YÖNTEM

Çalışmanın amacı doğrultusunda, araştırmanın katılımcı grupları Ankara'nın alt, orta ve üst sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklere sahip aileler ve 13-18 yaş aralığındaki genç kızlar ile daha homojenize olması sebebiyle gruplara ayrılmadan Ankara'nın Ayaş ilçesinin Çanılı kırsalında ikamet eden aileler ve 13-18 yaş aralığındaki genç kızlar olarak belirlenmiştir. Çalışmada niteliksel araştırmalarda kullanılan derinlemesine görüşme tekniğinden yararlanılmıştır.

### 2.1. Veri Toplama

Araştırmanın nitel saha uygulamasında genç kızlara ilişkin ebeyenlerin, yaşanan sosyal çevrenin kültürel tanımlamalardaki rolü ve bu tanımlamalar karşısında genç kızların kendi öznelliklerini anlamlandırış biçimleri yarı yapılandırılmış soru

formları hazırlanarak katılımcılara yöneltilmiştir. Görüşmeler sırasında ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Her bir görüşmenin kaydı tutulmuş ve araştırma boyunca gözlem notları alınmıştır.

## **2.2. Veri Analiz Tekniği**

Araştırmanın amacı doğrultusunda önce çalışmanın görüşme kayıtlarının transkripsiyonu yapılmıştır. Yapılan transkripsiyon neticesinde nitel araştırmamıza paralel bir şekilde verileri organize edip yorumlamak için tematik bir kategori oluşturulmuştur. Tematik kategoriler belli başlıklar altında ele alınırken betimsel ve sistematik bir analiz yapılmıştır. Bunu yaparken görüşme çözümlenmelerindeki verilerin özgün biçimlerine sadık kalınarak bireylerin söylediklerinden doğrudan alıntılar yapılmış ve bu alıntılar oluşturulan temalar altında incelenmiştir.

## **3. BULGULAR**

### **3.1. Kültürel Tanımlamalar**

#### **3.1.1. Anne-Baba ve Sosyal Çevrenin Kız Çocuklarına İlişkin Kültürel Tanımlamaları**

Yapmış olduğumuz görüşmelerde kentin alt sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyi ile kırdaki ailelerde, anne ve babalar kız çocuklarını daha çok bağlılık/sadakat ekseninde yetiştirmek istediklerini belirtmişlerdir. Bağlılık bir anlamda genç kızlar üzerinde denetimi de beraberinde getirir. Buna göre katılımcılardan E.Ş. şunları aktarır:

“Bir genç kız okulunu bitirip iş sahibi olana ve evlenene kadar kadar sorumluluğu babasına anasına aittir. Ondan sonra evlenip gittiği zaman eşine aittir. Genelde bizim buralarda erkek çocuğu geç saatte dışarıda olsa hiç aklına gelmez. Ama kız bir yarım saat geç gelse insanın aklına her türlü kötü şey geliyor. Bana göre kızlarımız okusa da çalışsa da evlenene kadar anne-babanın denetiminde ve kontrolünde olmalı.”  
(E.Ş. anne, kent alt grup).

Diğer taraftan gerek kentte gerekse kırdaki anne-babaların ortak vurgusu, genç kızların eğitimlerini tamamlayarak bir meslek sahibi olmaları yönündedir. Eğitim ve meslek edinmenin bireysel ve sosyal engelleri aşmanın anahtarı olduğunu vurgulayan anne-babalar “eğitimin ve maddi gücün kızları daha özgüven sahibi bireyler haline getireceğine”, “toplum tarafından takdir göreceğine”, “sosyal dünyayı daha kolay anlamlandırıp kendi yaşamlarına ilişkin doğru kararlar almalarına yardımcı olacağına” inanmaktadırlar. Bu konuyu katılımcılardan baba Y.Ş. şöyle ifade eder:

“Özerk bireyler yetiştirmek istiyorsak önce otorite ve kurallarla örülmüş bir aile ve okul eğitiminden vazgeçmeliyiz. Ben kızımın özellikle ne annesine ne de bana, evlendiğinde de eşinin maddi gücüne göre hayatını devam ettirmesini istemiyorum. Onun kendine ait bir hayatı olmalı. Bunu da ancak iyi bir eğitim ve iş hayatıyla kazanabilir...” (Y.Ş. baba, kent üst grup).

Genç kızlara ilişkin sosyal çevrenin kültürel tanımlamaları ne yönde şekillendirdiği sorusu ise genelde kadının suçun nesnesi olduğu gerçeğinden yola çıkarak fiziksel tacize uğrama endişesiyle biçimlenen sokağın ve iş hayatının cinsiyetçi ideolojisine gönderme yapmaktadır. Bu bağlamda araştırmamızın çarpıcı sonuçlarından biri “namus” konusu etrafında şekillenen bakış açısının daha çok orta ve üst sosyo-ekonomik ve kültürel düzeydeki ailelerde dile getirilmesidir. Bu gruptaki katılımcılar “kadın namusun temsilcisidir”, “ailenin ve eşinin adına leke gelmemesi için kadın hem aile içinde (akrabalık ilişkileri de dahil edilmektedir) hem de çalışma hayatında namusunu korumalıdır” şeklinde verilen cevaplar dikkat çekicidir.

### 3.1.2. Kız Çocuklarının Kendilerine İlişkin Kültürel Tanımlamaları

Kentte yaptığımız görüşmelerde genç kızların kendilerine ilişkin kültürel tanımlamaları iki farklı anlam koduyla karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri genç kızların annelerinden ayrı bir yaşam kurma adına geleneksel değerlerle örülmüş kültürel tanımlamalar yerine modern değerlerin ön plana çıktığı daha bireyci, özgüven sahibi, kendini geliştirme adına tüm fırsatları kendi lehine çevirebilen bir birey anlayışı ortaya koymuşlardır. Dolayısıyla toplumun kadınlar için resmettiği “ev kadınlığı” ve “annelik” rolleri yerine genç kızlar, “aile yaşamı” ile “iş alanı”nı uzlaştıracak kadın tanımını yapmaktadırlar.

Bir diğer anlam kodu ise sosyalleştikleri toplumsal ve kültürel yaşamın öğretilerini içselleştirme ve modelleme süreciyle annelerinden devraldıkları değerleri kendi yaşamlarında sürdürme şeklinde karşımıza çıkar. Özellikle annelerinin aile ve toplumdaki baskılara rağmen dengeleri koruma yönünde gösterdikleri çabaları, fedakarlıkları, ev içi düzen ve bakımı sağlamadaki rolleri ideal olarak kendilerine sunulduğunda genç kızlar, öznelliklerini bu anlam kodlarıyla inşa edebilmektedir. Bu konuda E.T. şunları aktarır:

“Ben annem gibi olmak isterim. Annem çok güçlü bir kadın. Okumamış ama yokluktan çok şey var etmiş. Ben annem gibi eşine ve evine bağlı, fedakar ve güçlü bir kadın olmak istiyorum. İlerde iyi bir anne ve evinde becerikli bir kadın olacağım.” (E.T. kız çocuk 17 yaşında kent orta grup).

Kırsal alanda ise genç kızlar annelerinin sürekli tarla ve ev arasında çalışmalarını ve erken yaşta yıpranmalarını da gerekçe göstererek özellikle kırsal alanda kadın

olmanın, sosyal yaşam alanlarına ulaşmayı engellediği ve ertelediği için varolan koşullara teslimiyeti de beraberinde getirdiğini ifade etmişlerdir.

Gerek kentte gerekse kırdaki yaptığımız görüşmelerde genç kızlara göre anne olmak, eş olmak kadın kimliğinin bileşenidir. Ancak böyle bir kadın kimliği onun ileride kendi hayatına ilişkin engeller yaşamamasına yol açmamalıdır. Onlara göre hayat sadece ev işleri yapmak ve çocuk bakmaktan ibaret değildir. Dolayısıyla genç kızların kendilerine ilişkin tanımlamaları annelerinden kategorik olarak önemli farklılıklar içerir.

### **3.2. Ailenin Kültürel Sermayesinin Genç Kızların Kamusal ve Ekonomik Yaşama Katılım Üzerine Etkisi**

Genç kızlara ilişkin kültürel tanımlama aileden devralınan sosyal ve kültürel sermayeyle şekillenmektedir. Buna göre anne-babanın eğitim durumu, mesleği, yaşanılan yerin demografik özellikleri kültürel ve sosyal sermayenin niteliğini de belirler. Özellikle kentin alt ve orta sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyindeki aileler ile kırdaki genç kızların sosyal ilişkiler ağı içinde kendi arkadaşlarını seçmesi, eğitim ve mesleki tercihlerini kendi amaçları doğrultusunda yapması hususunda ailenin korumacı ve müdahaleci bir tavır sergilediği görüşmelerde dile getirilmiştir. Bu konuda görüşmeciler şunları aktarmıştır:

“Ben kızımın kimseye muhtaç olmadan yaşamasını isterim. Bir sahibi olsun, koruyup kollayanı da olsun isterim. Biz köy yerinde yaşıyoruz. Çalışmak için şehre göndersek nasıl gözümüz arkada kalmıyacak. Sonuçta genç kız, peşine takılan olur, yanlış arkadaşlıklar kurar, onun gönlü kayar, yani bir sürü sorun. Ama evlendikten sonra eşi de yanında olur çalışırsa ona diyecem yok yani.” (S.Y. baba, kır).

Her ne kadar özel alan cinsiyete dayalı işbölümünü yeniden üreterek bir sonraki kuşaklara aktarsa da burada yaşanan sorunlar artık genç kızlar tarafından fark edilip dillendirilmeye başlanmıştır. Kentte ve kırdaki yaptığımız görüşmelerde anne- babalar özellikle kız çocuklarının aile ve toplumda karşılaştıkları sorunların üstesinden gelebilmek için eğitim ve meslek hayatının en üst seviyelerinde yer almaları gerektiğinin altını çizmişlerdir.

Denilebilir ki, “başarılı yeni kadın”ın en önemli niteliği, onun etkin bir toplumsal özne olabilmesidir. Anneliği de onun kimliğinin bir bileşenidir. Bu ideal tip annelik yüzünden bir engellenmişlik yaşamaz. Çünkü kadın bir yandan hem kariyerini hem de kişisel zevklerini sürdürebilmektedir (Bora,2001:97). Dolayısıyla bir kadın, kendi hayatını yaşayıp kendini geliştirebilmeli aynı zamanda meslek hayatında ilerlerken kişisel zevklerine (eğlenmek, arkadaşlarıyla

bir arada vakit geçirmek, seyahate gitmek, sosyal aktivitelere katılmak) de zaman ayırabilmelidir.

### **3.3. Genç Kızların Gelecek Beklentileri**

Yapmış olduğumuz görüşmelerde kır-kent fark etmeksizin genç kızlar, eğitim ve meslek konusunda kadın rollerini pekiştiren cinsiyete dayalı bir seçim yerine kendi tercih ettikleri bir alanda yaşamlarını kurma yönünde taleplerde bulunmaktadır. Dolayısıyla genç kızlar annelerinden ya da çevresindeki kadınlardan farklı bir sosyal kimlik tanımlaması yapmaktadır. Özellikle kentin alt ve orta sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyi ile kırdaki yapmış olduğumuz görüşmelerde genç kızlar, annelerinin sürekli babalarından para istemelerinin, para konusunda hesap vermelerinin bir kadın için çok ağır olduğuna şahit olduklarını dile getirmişlerdir. Bu gruptaki genç kızlar kendi ayakları üzerinde durabilecekleri, kimsenin gözünün içine bakmadan ya da onayları olmadan istediği şeyi alabilecekleri, sahip oldukları yaşamsal fırsatların kendilerine özgüven sağlayacağı bir yaşam talep etmektedirler.

### **3.4. Genç Kızların Geleceğe İlişkin Kaygıları**

Yapmış olduğumuz görüşmelerde gelecek kaygısı daha çok “eğitimde ve ekonomik yaşamda fırsat eşitliğinin olmaması”, “erken yaş evliliği” ve “sosyal çevrenin baskısı” şeklinde sıralanmıştır. Genç kızlar, belli saatlerde dışarıda bulunmalarının tehlikeli durumlar yarattığını ve bu konuda toplumun bakış açısını değiştirmesi gerektiğini “güvenlik kaygısı” başlığı altında ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, aile ve toplumda en çok çalışan ve özveri gösteren kadınların aynı zamanda şiddete maruz kalan kesimi oluşturduğu, meslek hayatından dışlandıkları, ev ve iş hayatı gibi çifte mesayinin kadına ağır sorumluluklar yüklediği ve bu durumun ileride endişe verici boyutlara ulaşacağı kaygısı genç kızlar tarafından dile getirilen önemli konulardır.

## **4. SONUÇ**

Araştırma bulgularımıza göre genç kızların ekonomik faaliyetlere daha az katılmalarının genellikle aile içindeki rol ve ataerkil ilişkilerle belirlenen cinsiyetçi bakış açısının bir sonucu olduğu ve ekonomik yaşamda mevcut kaynaklara ulaşmanın ancak toplum ve ailenin bakış açısını değiştirmesiyle çözümlenebileceği gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle ailenin gündelik pratikleri, bu pratikleri deneyimleme biçimleri genç kızların hem kamusal alana hem de ekonomik yaşama katılımını doğrudan etkilemektedir.

Çalışmamızda genç kızlar, ev kadını, anne ve eş olma statülerinden önce “iyi bir eğitimle donanmış kariyer sahibi bir kadın olmayı”, “sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda yaşamsal fırsatları yakalayabilmeyi” temel hedefleri arasına almışlardır. Onlara göre, kadınların başarıları, yetenekleri, imkanları arttıkça aile ve toplumun geleneksel bakışı değişecek ve bu durum kadına mesleki ve toplumsal yaşamda özgüven, özerklik ve prestij kazandıracaktır.

Sonuç olarak bu çalışma genç kızların, yaşadığı toplumsal bağlam ve ilişkilerin ürünü olmaktan ziyade gelecekte kendini ifade edebilen, toplumsal itibar kazanmış, siyasal, ekonomik ve sosyal yaşamın her alanında söz sahibi olan bireyler olarak yetişmelerini sağlamaya yönelik bilimsel bir veri olmayı hedeflemiştir.

## KAYNAKLAR

Bora, Aksu, “*Yerli Bir Feminizme Doğru*”, içinde: *Türk Modernleşme Sürecinde Annelik Kimliğinin Dönüşümü*, ( Editörler: Aynur İlyasoğlu, Necla Arat, ), Sel Yayıncılık, İstanbul, 2001. ss.77-106.

Bora, Aksu, Kadınların Sınıfı Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.

Burcu, Esra. “*Prof.Dr. Nihat Nirun’a Armağan*”, içinde: *Aile Kültür İlişkisi Çerçevesinde Türk Ailesinde Çocuğun Değeri*, (Editörler: Nevin Güngör Ergan, Esra Burcu, Birsen Şahin, Müge Kamanlıoğlu, ), Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2007. ss. 187-198.

Çaha, Ömer, Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın, Konya: Vadi Yayınları, 1996.